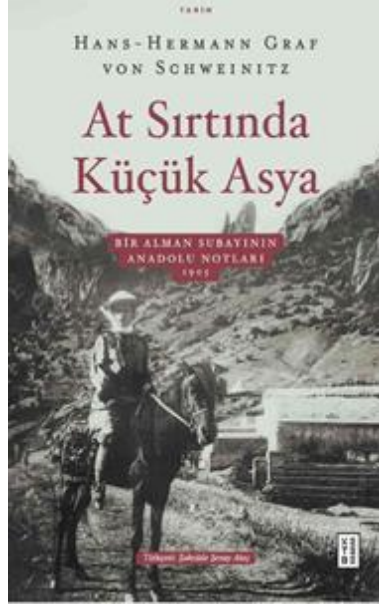

At Sirtında Küçük Asya: Bir Alman Subayının Anadolu Notları 1905

Hans-Hermann Graf von Schweinitz, Çev. Şahzâde Şenay Ataç

İstanbul, Ketebe Yayınları, 2024, 241 sayfa, ISBN: 978-625-6698-05-5.

Mert BAYIN*

Hans-Hermann Graf von Schweinitz, Polonya sınırları içindeki günümüz Liegnitz şehrinde doğmuş bir Alman subayıdır. Hayatını subaylıkla sürdüren Von Schweinitz, 1891 yılında Doğu Afrika’da köleliğe karşı bir komitede görevlendirilmiştir. Bu görevi için Napoli’den ayrıldığı an, seyyahlık hayatı başlamıştır. 1893 yılında Doğu Afrika görevini tamamlayarak Almanya’ya dönmüş ve Prusya Savaş Akademisinde görev almıştır. Yazar Von Schweinitz, sonraki yıllarda Anadolu, Kafkaslar, Orta Doğu ve Basra Körfezi’ne seyahatler yapmıştır. Bu seyahatleriyle hem geniş bir coğrafi bilgi edinmiş hem de farklı kültürleri tanımıştır. 9 Şubat 1918 tarihinde ise Berlin yakınlarındaki Charlottenburg şehrinde hayatını kaybetmiştir. Von Schweinitz sadece asker ve seyyah olarak kalmamış; askerî bir görevle başladığı seyyahlık macerasıyla farklı kültürleri ve insanları tanınmasıyla birlikte deneyimlerini kaleme alarak, aynı zamanda bir yazar olmuştur.

At Sirtında Küçük Asya eserini Türkçeye kazandıran Şahzâde Şenay Ataç, İstanbul Üniversitesi ve Islamabad National University of Modern Languages’te Urdu dili ve edebiyatı alanında lisans ve yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Ayrıca Viyana Üniversitesinde Güney Asya

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Samsun, mertbayin55@gmail.com

dilleri-kültürleri, Tibetoloji ve Budist çalışmaları alanında lisans dersleri almıştır. Ataç; seyahatname, biyografi, otobiyografi gibi eserlere ilgi duymaktadır. İlk çevirisi, Ida Pfeiffer'in *Doğu'ya Seyahat* adlı eseridir. Ataç, Viyana Üniversitesinde Güney Asya dilleri-kültürleri, Tibetoloji ve Budist çalışmaları alanında akademik çalışmalarına devam etmektedir.

At Sirtında Küçük Asya, yazarının 1905 yılında eşiyle birlikte İstanbul'dan Konya, Kayseri, Bursa, Kütahya, Afyon, Nevşehir ve Ankara'ya gerçekleştirdiği Anadolu seyahati boyunca tuttuğu notlardan oluşmaktadır. On dört bölümden meydana gelen kitap, sırasıyla “Dersadet'ten Konya'ya”, “Konya'da”, “Göller Bölgesi'nde”, “Geçit Boyunca”, “Alman Demiryolları Hattında”, “Ereğli'de”, “Toroslarda”, “Rum Diyarında”, “Erciyes Dağlarında”, “Peri Masalları Diyarında”, “Kızılırmak'tan Yozgat'a”, “Antik Sit Alanlarında”, “Seyahate Çıkacaklar İçin”, “Eve Dönüş Yolunda” bölümlerinden oluşmaktadır.

Kitapta, yazarın *Küçük Asya* tabiriyle ifade ettiği Orta Anadolu'yu seyahati sırasında karşılaştığı olaylar, gözlemler ve değerlendirmeler yer almaktadır. Schweitiniz, gezdiği yerleri yalnızca coğrafi olarak betimlememekte, aynı zamanda tarihsel olaylar hakkında ek bilgiler aktarmaktadır. Örneğin ikinci bölüm olan “Konya'da” bölümünde, şehrin Pers, Roma, Bizans ve Selçukluların daha sonra Osmanlıların egemenliği altında kalmasıyla beraber geniş bir kültür ve medeniyet hâline geldiğini belirtmektedir. Şehirde bulunan birçok eserin Selçuklular döneminde yapıldığını ifade ederek, bunda tarikat ve tekkelerin de etkisinin olduğunu anlatmaktadır. Yazar ayrıca, şehrin ilk ismi olan *İkonium*'un Frigya döneminde verildiği şeklinde kısa tarihî bilgiler de vermektedir. Bu tür bilgiler okuyucu için faydalı olsa da, bazı bölümlerde hem tarihî hem coğrafi bilgilere fazlaca yer verilmesi karmaşıklık oluşturabilmektedir. Okuyucunun, 1905 yılında Konya'nın durumu hakkında bilgi edindiği esnada eski çağlarla ilgili bilgilerle karşılaşması, kitaptan kopmasına, amaçtan sapmasına sebep olabilmektedir. Yazarın seyahati esnasında geçtiği güzergâhlarla ilgili coğrafi terim ve tariflerin fazla oluşu da konudan sapmaya, bir nebze sıkılmaya zemin oluşturabilmektedir.

Değerlendirmesi yaptığımız eser, Anadolu'daki yerel halkın yaşam biçimleri, gelenekleri, misafirperverliği, dinî yapıları ve etnik farklılıkları hakkında bilgiler vererek, Anadolu'nun sosyal, kültürel ve coğrafi yapısını anlamamızı kolaylaştırmaktadır. Bu konuda yazarın askerî tecrübeleri ve gözlemleri de eserde önemli bir yer tutmaktadır.

Schweinitz, seyahati boyunca Avrupa'da olumsuz görülen Türk imajının doğru olmadığını belirterek, Anadolu insanına karşı olumlu bir tutum sergilemektedir. Seyahati esnasında gördüğü misafirperverlik ve halkın sıcaklığı yazarın takdirini kazanmıştır. Kitapta, Anadolu'nun farklı yerlerindeki madenler, halkın ekonomik durumu ve Osmanlı idaresi

hakkında bilgiler de yer almaktadır. Yazar, konakladığı hanlardaki sıkıntılar ve seyahat koşullarının zorlukları gibi, seyahati sırasında karşılaştığı bazı sorunları da dile getirmektedir.

Kitabın dikkat çekici konularından biri, “Alman Demiryolları Hattında” adlı bölümde anlatılmaktadır. Schweinitz, Anadolu insanını ve kültürünü keşfetmek üzere seyahate çıkmış olsa da asıl merakının, Anadolu’daki Alman varlığının durumu olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Schweinitz’in, yatırım keşfi için Anadolu’ya yönlendirildiği anlaşılmaktadır. Schweinitz, Osmanlı Devleti ile Almanya arasında diplomasi olduğundan, Anadolu’daki Alman demir yolları hattının gelişmesi gerektiğini belirterek, Alman varlığı konusunda birtakım gözlemlerde bulunmaktadır. Alman demir yollarının Anadolu’daki önemini vurgulayan yazar, bu hat üzerinde Alman tüccar ve girişimcilerinin artması gerektiğini savunmaktadır. Bunun nedeni ise hat üzerinde Alman çalışanların sayısının az olmasıdır. Yazar, Alman mühendislerin bile bölgede bulunmadığını, bu konudan endişe duyduğunu belirtmekte; Alman kültürünün bölgede gelişmesini ve Alman ticaretinin hak ettiği değeri görmesini istemektedir.

Kitapta, Alman demir yollarında Fransızca dilinin yaygın kullanılması ve Alman çalışanların azlığı eleştirilmektedir. Yazar, Anadolu’daki İngiliz ve Fransız gibi yabancı şirketlere ait demir yolu hatlarında İngiliz ve Fransızların kendi resmî dillerini konuştuğunu gözlemleyerek, buna karşılık Alman demir yolu hattında resmî dil Almanca yerine Fransızcanın konuşulmasından rahatsız olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu hatlarda Almanca resmî dilinin kullanılması gerektiğini savunarak, Alman yatırımlarının hak ettiği değeri görmesi gerektiğine yönelik düşüncesini aktarmaktadır.

Scweinitz, Anadolu’daki Alman varlığının risk altında olduğuna dikkat çekmek ve kamuoyunu bu konuda uyarmak istemektedir. Seyahatiyle ilgili ilk raporunu 12 Ocak’ta Alman Sömürge Cemiyetinin Berlin Chatlottenburg Şubesine sunmasıyla beğeni kazanan Schweinitz, böylece cemiyet üyesi olmaya hak kazanmıştır. Cemiyet üyeliğinin de vermiş olduğu yetkiyle, seyahat notlarını fotoğraflarla destekleyerek Anadolu’daki Alman varlığı hususunda kamuoyunu aydınlatmıştır. Schweinitz, oluşturduğu bu notların akademik kaynak olmadığını belirtse de bu notlar, 1905 yılında Orta Anadolu’nun durumu, özellikle Alman nüfuzunun nasıl şekillendiği konusunda bizlere önemli bilgiler vermektedir.

Kitap, Anadolu’yu birincil elden gözlemleriyle yansıtmış olması ve seyahatnameden ziyade siyasi, sosyal ve ekonomik analizler içermesinden dolayı önemli bir kaynak görünümündedir. Yazarın gözlemleri, Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde Anadolu’nun durumunu, Avrupalı devletlerin bölgede yapmak istediği yatırımları ve en çok üzerinde durulan, Almanya’nın

buradaki coğrafi emellerinin ne olduğu hususunu anlamak açısından önemli bilgiler sunmaktadır.

Eserde, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki durum da ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin vilayet ve kazalarındaki yönetiminle Almanya'nın vali ve kaymakamlarca yönetilmesinin benzer olduğu belirtilmektedir. Yazar, seyahati esnasında kaldığı handa karşılaştığı ilginç bir durumu aktarmaktadır. Bir askerî taburun yönetimden bağımsız biçimde hareket ettiğine ve eşkıyalık faaliyetlerinde bulunduğuna değinerek, bu askerlerin firari olduğunu belirtmesi, Osmanlı yönetiminin son dönemlerdeki durumunu gözler önüne sermektedir. Seyahatine devam eden yazar, yanlarında yer alan Osmanlı zaptiyelerinin yetersizliklerine de vurgu yapmaktadır.

Yazar, Avrupa devletlerinin, Sanayi Devrimi'yle birlikte artan üretim için pazar arayışında olduğunu ve bu nedenle Osmanlı topraklarına yöneldiğini belirtmektedir. İngiliz, Fransız ve Alman devletlerinin, bu dönemde Osmanlı topraklarında yatırım amaçlı faaliyetlerde bulunduğunu ifade etmektedir. Schweinitz, bu rekabet ortamında Alman çıkarlarının korunması gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, Hans-Hermann Graf von Schweinitz'in *At Sirtında Küçük Asya* adlı eseri, Anadolu'nun 1905 yılındaki durumunu ve bir Alman subayının bakış açısını yansıtan önemli bir eserdir. Yazarın, Anadolu insanına duyduğu hayranlığı, Alman çıkarları konusundaki hassasiyetini ve dönemin siyasi atmosferini yansıtan bu kitap, hem tarihî hem de kültürel bir değere sahiptir. Eser aynı zamanda, Anadolu'nun söz konusu dönemdeki vaziyetini merak edenlere coğrafi bilgiler sunmaktadır. İçeriği ve yazarın bakış açısı hakkında daha detaylı bilgi edinmek için tarih, kültür, seyahat ve coğrafya meraklıları kitaptan istifade edebilirler.